

Az MTA Didaktikai Albizottságának tevékenysége 1994–1997 között

A Didaktikai Albizottság az elmúlt ciklusra 1994. november 21-én alakult meg, s 1996 decemberéig bezáróan nyolc ülésen vitatta meg az alakuló ülés programjába felvett kérdéseket.

Az Albizottság – helyét, tevékenységi körét definiálva – hangsúlyozta, hogy a tágran értelmezett oktatáselmélet (beleértve a tantárgypedagógiák kérdéskörét is) elméleti kérdéseivel kíván elsősorban foglalkozni. Az elméleti megközelítés hangsúlyozása mellett három érv szólt:

- a pedagógiai elmélet és az iskolai gyakorlat is híján van a megfelelő absztrakciós szinteken megfogalmazott általánosításoknak, illetve az ezekből fakadó gyakorlati következtetéseknek;

- a közvetlen gyakorlati kérdések megvitatásának számos más fóruma van, mint amilyen például a Tanárképzők Szövetségének Pedagógiai Szakosztálya, a Magyar Pedagógiai Társaság Didaktikai Szakosztálya;

- az Albizottság akadémiai jellege is feltételezi az elméleti irányultságot, a tudomány önreflexiójának elvégzését. Az elméleti igényesség hangsúlyozása azonban nem zárja ki, hogy ebből a nézőpontból az Albizottság állást foglaljon a gyakorlatot közvetlenül is befolyásoló kérdésekben is. Így az felvette programjába az érettségi vizsgarendszerrel kapcsolatos kérdések megvitatását is.

Az Albizottság a tevékenységi körére, szerepére vonatkozó fenti állásfoglalásnak megfelelően alakította ki összetételét. Fontos szempont volt, hogy elméleti és gyakorlati szakemberek (iskolai tanárok), a pedagógusképzésben és -továbbképzésben dolgozók, illetve kutatóintézeti munkatársak egyaránt helyt kapjanak az Albizottságban. A pedagógusképzés minden szintje az óvónőképzéstől az egyetemig képviselve volt az Albizottságban, s az általános didaktika oktatói, kutatói mellett a különböző tantárgypedagógiák képviselői is jelen voltak. Sajnálatos tényként kell megállapítanunk, hogy a kutatóintézetek

munkatársaival szemben a pedagógusképzők oktatói töltötték be meghatározó szerepet. Pozitívumként értékelhetjük viszont, hogy a minősített kutatók mellett a fokozattal nem rendelkezők is színvonalasan hozzájárultak a munkához.

Az ülések témáit úgy állítottuk össze, hogy mind a tudomány és a gyakorlat nemzetközi irányvonalainak bemutatására, mind a hazai fejlesztésekkel összefüggő kérdések megvitatására, mind pedig egyes kutatási eredmények megbeszélésére sor kerüljön. A didaktika tárgyának, tartalmának meghatározásával az Albizottság három ülésen is foglalkozott.

Az első járható útnak az oktatott didaktikák felőli közelítés kínálkozott. A vita alapjául a TSZPSZ keretében, Szabó László Tamás és Bokkon László vezetésével összeállított tanulmány szolgált, amely a pedagógusképzőkből összegyűjtött tematikák tartalmi elemzésével és összehasonlításával foglalkozott. Az Albizottság – az alaposabb összehasonlítás érdekében – javasolta a szigorlati tételek és a szakirodalom elemzését is. A bemutatott anyag alapján megállapítható volt, hogy a különböző intézményekben oktatott didaktikák szemléletüket, tárgyukat illetően több rokon-, mint eltérő vonást tartalmaznak.

A didaktikai tankönyvek elemzése jelentette a második megközelítési módot. Czachesz Erzsébet Hans Aebli didaktikáját mutatta be, Réthy Endréné német és holland didaktikai tankönyveket ismertetett, Nahalka István a konstruktív tanulásszemléletet vázolta fel angol források alapján. (Az ismertetések a Magyar Pedagógiában később megjelentek.) Sor került a pedagógusképzésben alkalmazott didaktikai tankönyvek kritikai elemzésére és az újonnan

írandó ilyen jellegű művekkel szembeni kívánalmak megfogalmazására.

A készülő Pedagógiai Lexikon didaktikával összefüggő szakterületeinek koncepciójával és szócikkanyagával foglalkozó két ülés ugyancsak hozzájárult a didaktika tárgyának, alapfogalmának tisztázásához. A szakszerkesztők (*Ballér Endre-Lukács István*: didaktika, tantervelmélet; *Orosz Sándor*: értékelés, kutatómódszertan; *Tompai Klára*: oktatástechnológia; *Golnhofer Erzsébet*: tantárgypedagógia) vitaindítóhoz kapcsolódva az

Albizottság tagjai fogalmi korrekciókat javasoltak, s vállalkoztak az egyes szócikkek megírására. A didaktika tudományközi kapcsolatainak tisztázásához járult hozzá az az ülés, amely *A szaktanárok szakmai pedagógiai műveltségének tartalma – a tantárgypedagógiák és az általános didaktika viszonya* címet viselte. Hat előadó egymástól igen eltérő nézőpontból közelítette az elméletileg jelentős, s a tanárképzés számára

közvetlen gyakorlati tanulságokat. is hordozó kérdéskört. *Sipos Lajos* az „alkalmazott szaktudományt” állította középpontba, s ennek rendelte alá az iskoláskor négy szakaszában szükséges pedagógiai, pszichológiai ismerteket. *Victor András* a kémia, *Kaucser István* a környezeti nevelés, *Bárdos Jenő* és *Kurtán Zsuzsa* a nyelvpedagógiák és az általános didaktika viszonyát elemezte. *Lappint Árpád* az általános didaktika szemszögéből kiindulva, az elmúlt évtizedek jelentős gondolkodóinak álláspontját bemutatva törekedett szintézis megteremtésére. (Az előadások szerkesztett változatait a Magyar Pedagógia folyamatosan közreadja.)

Az Albizottság 1995 és 1996 decembere között három, egymáshoz tematikailag kapcsolódó ülést tartott. Ezeknek középpontjában az iskolai tudás tartalma és a vizsgarendszer állott. *Vámos Ágnesnek* az érettségi vizsga koncepcióját bemutató előterjesztését éles vita követte. Az egységes külső érettségi vizsgát az Albizottság tagjai egyhangúan támogatták, a kétszintűséggel kapcsolatban azonban számos kérdés, kétely, ellenvetés fogalmazódott meg. Főként a 16 éves korban meghozott döntés esélyegyenlőtlenséget fokozó hatására hív-

ták fel a figyelmet. Az Albizottság részletes észrevételeit eljuttatta az MKM illetékes bizottságához.

A Szegeden, az Alapműveltségi Vizsgaközpontban tett látogatás arról győzte meg a résztvevőket, hogy az alapműveltségi vizsga rendszerének kidolgozása a szegedi műhelyben felhalmozott tudományos alapokra épül, s a *Nagy József* professzor vezette munkacsoport nagy gondot fordít a gyakorló pedagógusok véleményének feltérképezésére, a NAT, az alapműveltségi vizsga és a jelenlegi gyakorlat összehangolására.

Az iskolai tudásra vonatkozóan két empirikus vizsgálat eredményeivel ismerkedhetünk meg. *Orosz Sándor* professzor reprezentatív vizsgálata a nyelvtan, matematika, biológia, orosz, földrajz, kémia, rajz, fizika, technika, testnevelés és ének tantárgyak tudásszintjének mérése alapján arra a kérdésre kereste a választ, hogy „Mit ér a tudás, amit magukkal hoznak a gyerekek az általános középiskolába?”. Az Albizottság a szellemi izgalmat, feszültséget kiváltó kétrészes előadás még nem publikált anyagainak közzétételét javasolta. Lehetőségünk volt arra, hogy megismerkedjünk a *Csapó Benő* írá-

A Szegeden, az Alapműveltségi Vizsgaközpontban tett látogatás arról győzte meg a résztvevőket, hogy az alapműveltségi vizsga rendszerének kidolgozása a szegedi műhelyben felhalmozott tudományos alapokra épül, s a Nagy József professzor vezette munkacsoport nagy gondot fordít a gyakorló pedagógusok véleményének feltérképezésére, a NAT, az alapműveltségi vizsga és a jelenlegi gyakorlat összehangolására.

nyításával működő kutatókkal, a doktori hallgatókból álló csoport által végzett kutatás eredményeivel. Az elhangzott előadások szerkesztett változatát – a tanulók természettudományos tévképzeteinek vizsgálata; a természettudományos tudás alkalmazása; a tanulók deduktív gondolkodása; az egyes tantárgyakban elért osztályzatok összehasonlító elemzése – a közeljövőben az Osiris Kiadónál megjelenő tanulmánygyűjteményben el is olvashatjuk. Az elmúlt hároméves ciklus igen gazdag, a didaktika alapkérdéseit érintő programja felkeltette a tudományterület művelőinek érdeklődést. Az ülésekre

készült beszámolóok visszhangra találtak, s a szükséges korrekciók után publikálásukra is sor került. Az Albizottság és a Magyar Pedagógia ez irányú együttműködése termékenynek mondható. A programból kimaradt témák – tanárképzés-tanárképzési modell, a magyar iskolák taneszközellátottsága –, valamint a tagságot foglalkoztató egyéb kérdések azzal a reménnyel kecsegtetnek, hogy az április végén újjáalakuló Albizottság az elkövetkező három évben is az oktatásemélet kutatóinak termékeny alkotó jellegű fóruma marad.

Falus Iván

A nyelvelsajátítás kérdései

Két nyelvész, David Singleton és Lengyel Zsolt szerkesztésében jelent meg nemrégiben az a kötet, amely többféle megvilágításból szemléli Penfield és követői „kritikus perióduselméletét” (Critical Period Hypothesis = CPH).

David Singleton egyik fő kutatási területe az életkor szerepe a nyelvelsajátításban. Az anyanyelvvvel kapcsolatos eredményeit Language Acquisition: The Age Factor (Multilingual Matters, 1989) című kötete foglalja össze. Lengyel Zsoltot is az első és második/idegen nyelv elsajátításának kérdései foglalkoztatják. Anyanyelvi megfigyeléseit A gyermeknyelv (Gondolat, 1981) című munkájában összegezte.

Etanulmánykötet összeállításakor a szerkesztők figyelme ismét az életkornak a nyelvelsajátításban betöltött szerepe felé fordult, de ez alkalommal a második, illetve idegen nyelv kontextusára figyeltek (amire a cím is utal). A mű Singleton bevezetőjét követően hat olyan tanulmányt tartalmaz, mely felülvizsgálja a Penfield-féle iskola máig nagy érdeklődést kiváltó 1963-as nézeteit, s választ keres arra a kérdésre is, hogy az anyanyelvhez képest milyen tények igazolhatják a kritikus periódus létezését a második/idegen nyelvben. Létezik-e, s ha igen, akkor a pubertáskor beálltakor jelenik-e meg az emberi fejlődésben egy olyan biológiai érettségi határ, melyet túllépve a nyelvtudás már nem lehet teljes? Valóban elegendő vagy szükséges feltétele-e a gyermekkorban elkezdett nyelvtanulás a tökéletes anyanyelvi szintű tudásnak?

A bevezető (*A Critical Look at the Critical Period Hypothesis in Second Language*

Acquisition Research, 1–29. old.) áttekintést nyújt e sokat vitatott elmélet eddigi irodalmáról, számba véve az olyan ellentétesnek számító álláspontokat is, amelyek azt húzzák alá vagy éppen cáfolják, hogy a gyerekek minden tekintetben jobb nyelvtanulók, mint a felnőttek. A már ismeretes eredményeket kifejtve Singleton két fogalom bevezetésével világít rá arra a nyilvánvaló ellentmondásra, hogy idősebb kezdő nyelvtanulók a második nyelvi közegben kezdeti előnyre ('initial advantage') tesznek szert fiatalabb társaikkal szemben, hosszabb távon mégis a korábban kezdett második nyelv elsajátítása lesz az eredményesebb ('eventual attainment'). Kísérleti eredmények szerint ugyanez elmondható az instrukcionált módon történő nyelvtanulásnál is, bár sokkal több időre van szükség ahhoz (akár 15–18 évre is), hogy a korai nyelvtanulás előnyei idegen nyelvi környezetben megmutatkozzanak.